

TRAVNIKI NA GORIČKEM: SE JIH UPRAVLJA V PRID BIOTSKI RAZNOVRSTNOSTI?

// Natalija Špur, Sonja Škornik, Andrej Šorgo

Goričko je prepredeno s travniki, za katere je značilna tradicionalna ekstenzivna kmetijska raba, ki pomeni le zmerno gnojenje, zato so tla manj produktivna in je pridelek manjši.

NAVADNA KUKAVICA
(*Orchis morio*) se na goričkih ekstenzivnih travnikih lahko pojavlja v velikem številu in gostoti.

foto: iStock

Takšni ekstenzivni travniki so biotsko pestra bivališča za številne rastlinske in živalske vrste, tudi redke in ogrožene. Zaradi opuščanja tradicionalne kmetijske rabe se v zadnjih letih njihove površine močno zmanjšujejo.

Prezgodnja košnja preprečuje razvoj **TRAVNIŠKEGA POSTAVNEŽA** (*Euphydryas aurinia*).
foto: **Branko Bakan**

Z namenom ohranjanja ekstenzivnih travnikov na Goričkem smo v okviru projekta »Učinkovito upravljanje z ekstenzivnimi travniki na območju Natura 2000 Goričko« ali krajše »Gorički travniki« začeli številne dejavnosti. Še posebej nam je bilo pri tem pomembno razumevanje, zakaj se lastniki travnikov odločajo sodelovati v ukrepih, ki prispevajo k vzdrževanju biotske pestrosti. Vedeli smo, da le s poznavanjem mišljenja teh ljudi in s poslušanjem za njihove potrebe lahko k varovanju ekstenzivnih travnikov pritegnemo še druge lastnike.

VRSTNO BOGATI TRAVNIKI NA GORIČKEM SO OGROŽENI

Slovenija je prepoznana za eno od biotsko najpestrejših evropskih držav z dobro ohranjeno tradicionalno kulturno krajino. Znaten del površin v kmetijski kulturni krajini predstavljajo trajna travnišča, ki so nastala z izsekavanjem gozdov in so se ohranjala skozi desetletja z ekstenzivno kmetijsko rabo. Kombinacija takšne rabe in ugodnih naravnih dejavnikov je omogočila razvoj biotsko izredno pestrih življenjskih okolij. Žal so se začela spreminjati ali celo izginjati, k čemur so vodile mnoge dejavnosti; **intenzivna raba travnišč** pomeni, da v delo na travniku vložimo več energije, ga pogosto in redno gnojimo. Pri tem je pridelek sicer večji, ker je močno pospešena rast nekaterih trav, obenem pa izginejo številne druge rastline in posledično tudi živali, glive ter mikroorganizmi. Tudi **sprememba namembnosti** v zazidljivo zemljišče ali odlagališče drv, vinograd ipd. je prispevala svoje ter **opuščanje travnikov**, ki je vodilo v zaraščanje, pogosto tudi z invazivnimi tujerodnimi rastlinskimi vrstami.

KAKO VZDRŽEVATI BIOTSKO PESTRE TRAVNIKE

Za vzdrževanje ekstenzivnih travnikov sta v prvi vrsti pomembni **vzpostavitev omrežja Natura 2000** in vpeljava direktiv v zakonodajo posamezne države. Pretežni del Goričkega je od leta 2002 del

omrežja Natura 2000, v sklopu katerega je cilj vzdrževati tradicionalno in ekstenzivno kmetovanje. Naslednji korak k ohranjanju travnikov je **realna izvedba ukrepov** za ohranjanje biotske pestrosti na travnikih, npr. zmanjševanje uporabe gnojil, košnja enkrat do dvakrat letno ter spravilo pokosene biomase. Hkrati sta pomembna tudi čiščenje zaraščenih površin in odstranitev tujerodnih inva-

Dejavnosti v projektu so bile osredotočene na izboljšanje stanja značilne ptice goričke kulturne krajine **SMRDOKAVRE** (*Upupa epops*).
foto: **Alen Ploj**

Košnja opuščenih travnikov poteka večinoma s strižno koso.

foto: Gregor Domanjko

živnih vrst. Izjemno pomemben ukrep pa je **delo z ljudmi**, ki upravljajo ekstenzivne travnike. Potrebno je spreminjanje njihovega odnosa in zavedanja, da je ohranjanje biotske pestrosti pomembno za rastlinske in živalske vrste ter tudi človeka.

IZBOLJŠANJE STANJA ŽIVALSKIH VRST

Krajinski park Goričko je tradicionalna kulturna krajina, ki v zadnjih desetletjih doživlja na eni strani zaraščanje površin zaradi opuščanja kmetijske rabe, medtem ko so preostale kmetijske površine vse intenzivneje obdelane. Ekstenzivni travniki se torej opuščajo ali pa postajajo intenzivno kmetijsko obdelani. Z namenom ohranjanja ekstenzivnih travnikov so bili v okviru projekta »Gorički travniki« izvedeni tudi številni ukrepi za izboljšanje stanja ohranjenosti nekaterih živalskih in rastlinskih vrst.

Ker se je v zadnjih letih ugotavljalo upadanje števila nekaterih vrst ptic, so bile dejavnosti v projektu osredotočene na izboljšanje stanja štirih vrst ptic: značilne ptice goričke kulturne krajine smrdokavre (*Upupa epops*), ki jo zaradi njenega oglašanja »hup-hup-hup« domačini imenujejo tudi »hupkač« ali »upkač«; bičje trstnice (*Acrocephalus schoenobaenus*), prebivalke trstič in sestojev rogoza ali šašev; prepelice (*Coturnix coturnix*) z značilnim oglašanjem

»pet-pedi« ter plenilskega rjavega srakoperja (*Lanius collurio*), ki se ne zažene samo za žuželkami, temveč za vsako živaljo, ki jo lahko obvlada. Posvetili smo se tudi trem vrstam metuljev, ki za svoje preživetje potrebujejo določene travniške rastline: temnega (*Phengaris nausithous*) in strašničnega mravljiščarja (*P. teleius*), ki odlagata jajčeca na zdravilno strašnico (*Sanguisorba officinalis*), zato košnja v obdobju odlaganja jajčec ni primerna; ter travniškega postavneža (*Euphydryas aurinia*), katerega gosenice se prehranjujejo na travniški izjevki (*Succisa pratensis*). Od travniških življenjskih okolij oz. habitatnih tipov so bili v projektu zajeti polnaravna suha travišča in grmišča na karbonatnih tleh (*Festuco-Brometalia*), ki so pomembna rastišča kukavičevk, travniki s prevladujočo stožko (*Molinia* spp.) na karbonatnih, šotnih ali glineno-muljastih tleh ter nižinski ekstenzivni gojeni travniki (*Alopecurus pratensis*, *Sanguisorba officinalis*).

FINANČNA SPODBUDA ZA UPRAVLJANJE EKSTENZIVNIH TRAVNIKOV

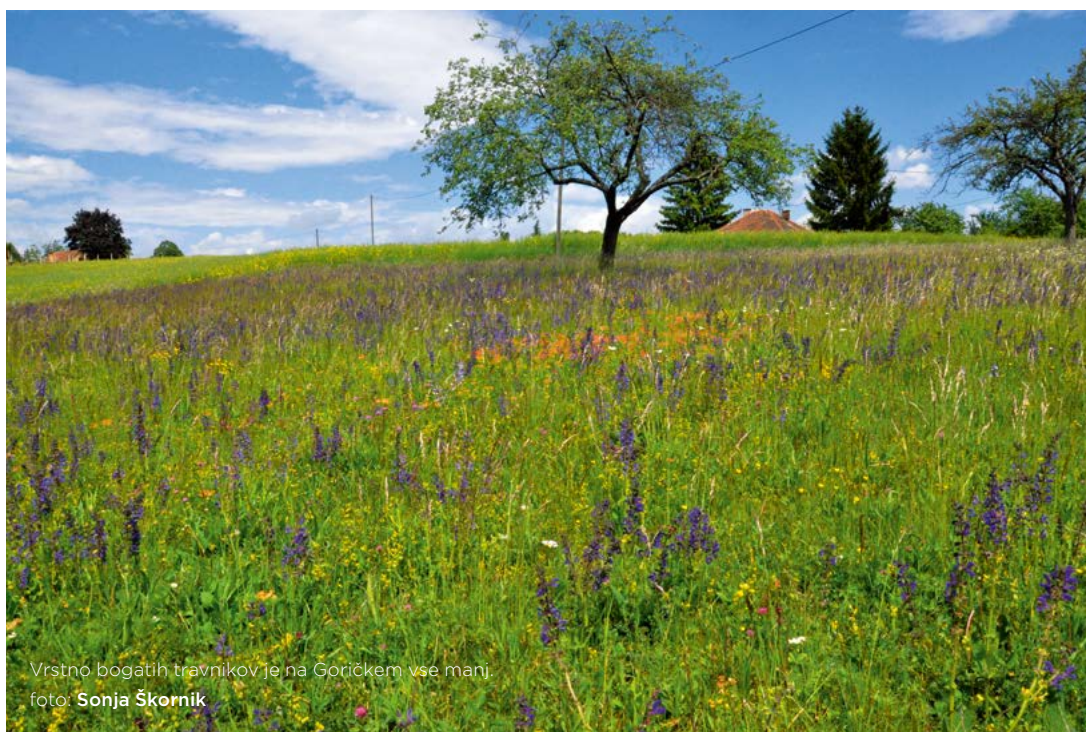
Goričko je del območja Natura 2000, v katerem je predvideno ohranjanje tradicionalne kmetijske krajine. Eden od načinov spodbujanja ljudi k usmerjanju kmetijske dejavnosti v ekstenzivnejše obdelovanje in tradicionalne oblike kmetovanja so kmetijsko-okoljska podnebna plačila (kar imenujemo ukrepi KOPOP). Ukrepi se izvajajo v okviru Programa razvoja podeželja (PRP 2014–2020), ki ga financira Evropski kmetijski sklad za razvoj

Ekstenzivni travniki so življenjski prostor **STRAŠNIČNEGA MRAVLJIŠČARJA** (*Phengaris teleius*).

foto: Branko Bakan

»Nepokošene travnate površine, kot so npr. obcestni jarki ali meje med njivami, so grde.« Takšen žal neredek način razmišljanja lastnikov travnikov je v nasprotju z vzdrževanjem biotske pestrosti.

Vrstno bogatih travnikov je na Goričkem vse manj.
foto: Sonja Škornik

podeželja (EKSRP). Glavni cilj ukrepa KOPOP je spodbujanje nadstandardnih kmetijskih praks, ki prispevajo k blaženju podnebnih sprememb in ohranjanju biotske pestrosti. Lastniki površin, ki sodelujejo v teh ukrepih, dobijo finančno povračilo (npr. za zahtevo HAB_KOS: košnja/paša ni dovoljena do 30. 6., višina plačila znaša 238,20 eura/ha letno) za dejavnosti, ki pripomorejo k izboljševanju in varovanju biotske pestrosti.

MNENJA LASTNIKOV NOSIJO POMEMBNA SPOROČILA

Večina travnikov je v zasebni lasti, zato sta ključnega pomena poznavanje in razumevanje vrednot, odnosov in motivacije lastnikov travnikov, hkrati pa tudi ovir, ki preprečujejo njihovo sodelovanje v dejavnostih in ukrepih za ohranjanje biotske pestrosti travnikov. Odločitev lastnikov za sodelovanje je odvisna od več dejavnikov. Eden od njih je **značilnost** travnika (ki mora imeti najmanj 0,1 ha, ležati mora znotraj upravičenega območja ...). Na primer kmetija ne more uveljavljati zahteve MET_KOS (kjer košnja/paša ni dovoljena med 15. 6 in 15. 9.), če nima površine, ki leži znotraj ekološko pomembnih območij za metulje. Vlogo pri odločitvi imajo tudi **spol** (v KOPOP je vključenih manj žensk kot moških) in **osebne značilnosti lastnika**, npr. starejši ali manj izobraženi se težje odločajo za spremembe, lastniki z nizkimi dohodki se manj odločajo za KOPOP, saj menijo, da razširitev dejavnosti lahko zniža njihov pridelek. Velik pomen pri odločitvi ima tudi **odnos domačinov do okolja in narave ter ukrepov**. Ob tem so kažejo kot omejujoče zahteve ukrepov, kot na primer minimalna površina kmetijskih površin za vstop v KOPOP (znaša 0,1 ha), motivacija (denimo zadostna finančna spodbuda, osebna zadovoljitev) ter **spretnosti in veščine, potrebne za izvedbo ukrepov**. Ob vstopu v KOPOP mora kmetijsko gospodarstvo

(KMG) imeti najmanj 0,1 ha kmetijskih površin, biti vpisano v register kmetijskih gospodarstev, nosilec KMG mora opraviti 6-urni program usposabljanja s področja KOPOP-a ter izdelati program dejavnosti kmetijskega gospodarstva.

Podatke o mnenjih in vrednotah prebivalcev območja Goričko ter njihovih odnosih do vzdrževanja ekstenzivnih travnikov in biotske pestrosti smo pridobili s pomočjo vprašalnika. Zbrali smo kar 293 v celoti izpolnjenih vprašalnikov, na podlagi katerih smo prepoznali poglobitve dejavnosti, ki vplivajo na sodelovanje v ukrepih za vzdrževanje biotske pestrosti.

PREPELICA (*Coturnix coturnix*) je značilna vrsta goričke kulturne krajine.
foto: Janez Papež

NATALIJA ŠPUR je leta 2015 pridobila naziv profesorica biologije in računalništva. V letu 2016 se je vpisala na doktorski program Ekološke znanosti. Ukvarja se z vzpostavitvijo statističnih modelov, s katerimi lahko pojasnimo odločitve posameznikov (npr. vstop v naravovarstvene ukrepe). Trenutno je zaposlena na Univerzi v Mariboru.

izr. prof. dr. SONJA ŠKORNIK je profesorica botanike na Univerzi v Mariboru. Že 20 let preučuje suha travnišča in njihov pomen pri ohranjanju biodiverzitete v Sloveniji. Sodelovala je pri številnih projektih, ki vključujejo študije rastlinskih populacij in vegetacije, kartiranje, naravovarstveno vrednotenje in upravljanje habitatnih tipov, varstvene cilje in ukrepe za območja Natura 2000.

izr. prof. dr. ANDREJ ŠORGO, univ. dipl. biol., je pridobil doktorat iz biologije na Biotehniški fakulteti Univerze v Ljubljani. Po več kakor dvajsetih letih poučevanja na srednjih in višjih šolah je zadnjih devet let zaposlen na delovnem mestu visokošolskega učitelja na Oddelku za biologijo Fakultete za naravoslovje in matematiko Univerze v Mariboru. Pedagoško je vpet predvsem v izobraževanje prihodnjih učiteljev biologije. Raziskovalno pa ga zanimajo teme s področij, povezanih z izobraževanjem, varstvom narave in sodobnimi tehnologijami.

Samo štirje lastniki travnikov na Goričkem (1,8 %) so svoje znanje o Naturi 2000 ocenili z odlično oceno.

Ekstenzivni vrstno bogati mokrotni travniki so ogroženi zaradi gnojenja, preoravanja, izsuševanja in opuščanja košnje.

foto: Sonja Škornik

Opuščeni travniki na Goričkem se pogosto zaraščajo z **ORJAŠKO ZLATO ROZGO** (*Solidago gigantea*), invazivno tujerodno vrsto.

foto: Sonja Škornik

VEČ SAMOSTOJNOSTI PRI UPRAVLJANJU TRAVNIKOV

Večina v anketi sodelujočih lastnikov se strinja z gospodarjenjem travnikov v dobro zavarovanih rastlinskih in živalskih vrst, vendar bi kljub temu, da se odločajo za vstop v KOPOP prostovoljno, želeli imeti pri tem več besede in samostojnosti, saj so površine v njihovi lasti. Nekatere dejavnosti na območjih Natura 2000 so omejene, če se kmetje odločijo vpisati v kakšnega od ukrepov KOPOP (npr. zgodnja košnja), zato takšen način upravljanja zaznavajo kot oviro za gospodarski razvoj. Ob

branju mnenj lastnikov je treba vedeti, da se kmetje odločajo za vpis v ukrepe KOPOP prostovoljno, kjer sicer je kakšna časovna omejitev, a so vse ostale površine kar se načina in časa gospodarjenja tiče povsem prepuščene lastnikom oz. obdelovalcem zemljišč. Sklepamo lahko, da anketiranci območja Natura 2000 ne zaznavajo kot »boljšega prostora za življenje«. Kar 56 % jih meni, da se ljudem, ki živijo na varovanih območjih narave Natura 2000, kakovost življenja ni dvignila. Velik pomen pripisujejo mnenju drugih. Za »dobrega« gospodarja imajo tistega, ki kosi travnike tako, da so videti počisti in dobro vzdrževani. Nepokošene travnike zaznavajo kot grde. Takšen način razmišljanja je lahko v nasprotju z vzdrževanjem biotske pestrosti, saj s preintenzivno košnjo ekstenzivnih travnikov vplivamo na izgubo biotske pestrosti.

UPRAVLJANJE TRAVNIKOV Z VIŠJIMI SUBVENCIJAMI

Želja lastnikov travnikov je pridelati čim več kmetijskih dobrin in pri tem zaslužiti dovolj za vzdrževanje družine, zato se večina strinja, da so okoljske subvencije prenizke, da bi upravičile gospodarjenje s travniki po strožjih predpisih. Prav tako se jim zdi postopek pridobivanja okoljskih subvencij za travnike prezapleten.

Anketiranci se zavedajo, da je cilj območij Natura 2000 varovanje biotske pestrosti za prihodnje generacije. Po drugi strani pa jih je manj kot pol (46 %) seznanjenih, da so na območjih Natura 2000 dovoljene vse dejavnosti, ki ne ogrožajo rastlin, živali in življenjskih prostorov. Večina svoje znanje o Naturi 2000 ocenjuje s šolsko oceno dobro, kar nakazuje na pomanjkanje znanja na tem področju. Najvišje so ocenili svoje znanje o kmetovanju in subvencijah, najnižje pa poznavanje dokumentov, ki so osnova za upravljanje na območjih Natura 2000 (npr. Direktiva o pticah in Direktiva o habitatih).

PRIPRAVLJENOST LASTNIKOV NA SODELOVANJE

Za ukrepe, ki ohranjajo biotsko pestrost, se odločajo lastniki, ki Naturo 2000 in subvencije zaznavajo kot priložnost za kakovostnejše življenje, in tisti, ki imajo pozitiven odnos do zavarovanih rastlinskih in živalskih vrst. Drugi vprašani bi pri učinkovitem upravljanju travnikov sodelovali le pod pogojem višjih denarnih sredstev za nadstandardne kmetijske prakse. Raje bi v ukrepih sodelovali tudi v primeru manjšega nadzora nad njihovim upravljanjem, saj želijo o tem odločati samostojno in neodvisno.

Zaključimo lahko, da imajo lastniki motivacijo za upravljanje ekstenzivnih travnikov, če je upravljanje travnikov v dobrobit živali in rastlin ali je v dobrobit gospodarja in njegove družine, motivacija pa

so višje subvencije in preprost postopek za njihovo pridobivanje.

KAKO POVEČATI ŠTEVILO SODELUJOČIH

Če bi želeli povečati število lastnikov travnikov, ki sodelujejo v ukrepih za spodbujanje učinkovitega upravljanja ekstenzivnih travnikov, bi morali, kot se je izkazalo v ugotovitvah statistične analize odgovorov sodelujočih lastnikov, narediti nekatere spremembe v ukrepih KOPOP: (1) vzpostavitev ukrepov kot priložnost za gospodarski razvoj, (2) manjši nadzor pri upravljanju in več samostojnosti na strani lastnika travnika ter (3) dodatna izobraževanja o dovoljenih dejavnostih na območju Natura 2000 in ustreznem upravljanju travnikov za vzdrževanje biotske pestrosti. Lastnikom je treba dopovedati, da s preintenzivno košnjo ne vzdržujemo biotske pestrosti, čeprav nekateri zaznavajo takšne površine kot »lepe«. Napačne predstave in nesporazumi namreč lahko privedejo do konfliktnih stanj med lastniki travnikov in naravovarstveniki oz. načrtovalci ukrepov.

Več o projektu najdete na spletni strani <http://travniki.park-goricko.info/page/>.

LITERATURA:

- AJZEN, I. (2005): Attitudes, personality and behaviour. – McGraw-Hill Education, United Kingdom, 192 s.
- HEBERLEIN, T. A. (2012): Navigating Environmental Attitudes. – Oxford University Press, Združene države Amerike, 240 s.
- PAGE, G., BELLLOTTI, B. (2015): Farmers value on-farm ecosystem services as important, but what are the impediments to participation in PES schemes? – *Science of the Total Environment* 515: 12–19.
- ŠKORNIK, S. (2003): Suha travišča reda *Brometalia erecti* Koch 1926 na Goričkem (SV Slovenija). – *Hacquetia* 2 (1): 71–90.
- ŠORGO, A., ŠPUR, N., ŠKORNIK, S. (2016): Public attitudes and opinions as dimensions of efficient management with extensive meadows in Natura 2000 area. – *Journal of Environmental Management* 183: 637–646.

RJAVI SRAKOPER
(*Lanius collurio*) si
ogleduje pokrajino
na Goričkem.

foto: Dejan Rocner

